

Христина Храмович

УРОКИ ІСТОРІЇ:
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ПРОБЛЕМАТИКА
НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ «ВИЗВОЛЕННЯ»
(Відень; Прага, 1923 р.)

Проаналізовано публікації часопису «Визволення» через призму розвитку української політичної думки як основи будівництва Української держави.

Ключові слова: місячник «Визволення», українська політична думка, еміграція, національно-визвольний рух.

Проанализированы публикации журнала «Визволення» сквозь призму развития украинской политической мысли как основы строительства Украинского государства.

Ключевые слова: месячник «Визволення», украинская политическая мысль, эмиграция, национально-освободительное движение.

The publications of magazine of «Vyzvolennia» through the prism of development of the Ukrainian political idea as bases of building of the Ukrainian state are analysed.

Key words: month «Vyzvolennia», Ukrainian political idea, emigration, national liberation movement.

Перша світова війна призвела до великих значних змін у «державно-політичній конструкції» Європи. Після її закінчення Відень перестав бути столицею для тієї частини українства, що проживала на територіях, які перед війною входили до складу Австро-Угорської імперії, однак залишився українським культурним осередком. Наприкінці 1919 р. до Відня переїхав уряд ЗУНР із президентом Євгеном Петрушевичем, й у 1920—1923 рр. Відень, побіч Праги, був головним центром української еміграції, де тривали суперечки про майбутнє українців [1].

Сьогодні, у контексті розбудови незалежної і демократичної України, коли особливої гостроти набули питання соборності українських земель та проблема протиборства різноманітних політичних сил, зокрема правого спрямування, які мають значну підтримку в західних областях країни, і лівих, які мають чимало прихильників на Сході України, актуальним є вивчення історичного досвіду, зафіксованого на сторінках української еміграційної преси після Першої світової війни. У цей період, відзначає К. Костів, «безцензурно й

безстрашно українська преса могла існувати, нормально діяти та вільно розвиватися тільки поза межами України» [2].

Об'єкт нашого дослідження — місячник вільної української думки за кордоном «Визволення».

У лютому—квітні 1923 р. побачили світ три числа часопису (68 с., 80 с., 64 с. + обкл.). Як довго виходило видання, не з'ясовано, однак на третій сторінці обкладинки наявних номерів подано «Умови передплати до кінці року (11 чисел)». Місячник друкувався у Відні, в якому також знаходилася адміністрація видання. Редакція «Визволення» розміщувалася у Празі. Іван Альбрехт зазначений як «видавець-накладчик і відвічальний редактор».

Своє завдання видавці часопису вбачали у пропагуванні боротьби українського народу за визволення від польської і румунської окупації, об'єднання всіх українських земель у «Незалежну Українську Державу» та плеканні української політичної думки як основи подальшого державного будівництва. «Ся українська державна традиція... творить золотий скарб української політичної думки, який треба зберігати, аж він знов стане основою українського державного будівництва.

Очищувати сей скарб від елементів непридатних і збогачувати цінними, користуючися національним і загально-людським досвідом, — се задача кожного живого покоління» [3].

Уважаючи «край і еміграцію тільки двома частинами єдиної національної армії», видавці місячника намагалися творити «однуєдину» думку, яка об'єднувала б ці дві частини в здійсненні задекларованої мети. Не стаючи на позицію окремої партії чи групи, видання закликало всіх громадян, що поділяють його ідеї, до спільної праці за визволення і «державне усамостійнення західних українських земель, як етапу до здійснення ідеалу Соборної України» [3].

Задекларовану мету редакція часопису намагалася реалізувати, публікуючи матеріали, які висвітлювали суспільно-політичну ситуацію, розкривали найважливіші аспекти життя українського народу, його прагнення і право бути господарем на своїй землі, аналізували національно-визвольні змагання інших народів та ознайомлювали з їхньою культурою.

Правову ситуацію, в якій опинилися українці Галичини, Волині, Холмщини, Підляшшя і Полісся після Першої світової війни,

анексійну політику Польщі щодо цих українських земель та міжнародно-політичні реалії проаналізував М. Лозинський у статті «З Новим Роком. Боротьба проти польської окупації» (ч. 1). Автор також накреслив плани на ближчу і дальшу перспективу, наголосивши, що боротьба проти польської окупації затягнеться на тривалий, невизначений період, а розуміння цього вбереже від розчарувань, пов'язаних з ілюзіями. Міжнародну політичну ситуацію він вважав не «надією на чужу поміч», а лише одним з елементів «нашої власної сили», який не варто ні переоцінювати, ні недооцінювати. Існуючу ситуацію потрібно реально оцінити і використати, наскільки це можливо, на свою користь.

Перше і найважливіше завдання М. Лозинський вбачав у відстоюванні права українського народу на самовизначення; рішення, прийняті «без нас і проти нас», не можна вважати правовими. На його думку, способи боротьби за самостійність у кожній конкретній ситуації залежатимуть від обставин, однак слід організувати національні сили таким чином, щоб українські землі творили «державу, яка веде війну з ворожою державою — Польщею». Між урядом президента Української Національної Ради, «краєм», політичною еміграцією в Європі й еміграцією в Америці необхідно налагодити такий організаційний зв'язок, щоб вони становили складові елементи однієї згармонізованої цілості. Ця цілість повинна зміцнювати зв'язки з іншими частинами України, передусім із Придніпрянською Україною, скріплюючи таким чином ідею соборності й підготовляючи її здійснення. Успіхи національних змагань у цьому напрямі посилюватимуть становище України на міжнародній арені. Однак розраховувати на міжнародну підтримку світової спільноти український народ зможе тільки тоді, коли переконає її у власній спроможності керувати на своїй землі.

У публікації «Польща й Україна» (ч. 2) М. Лозинський аналізує українсько-польські взаємини, звертаючи увагу на різницю поглядів українського політикуму Наддніпрянської України і Галичини щодо ставлення до Польщі. На його переконання, ті українські політичні кола, які бачили в Польщі природного союзника України в боротьбі проти Росії, опиралися на хибне розуміння польської політичної думки, уявляли Польщу такою, якою хотіли бачити, а не такою, якою вона справді була. Якщо ж мати на увазі не ідеальну, а «дійсну, живу

Польщу», то вона, на думку М. Лозинського, не могла бути союзницею України проти Росії, а швидше союзницею Росії проти України, оскільки з Росією суперечка могла б виникнути лише за поділ українських земель. Він також наголосив, що боротьба українського народу проти польської окупації має спиратися насамперед на власну волю до державної незалежності, яка є його найсвятішим правом.

У передовій статті М. Лозинського «Злочин!» (ч. 3) акцентовано, що «розшматування» України на чотири частини, здійснене переможними державами Антанти, є «великим, страшним злочином», роз'яснено, як цей злочин творився на західних українських землях, і зазначено, що присяга, складена під примусом ворожій державі, не є зобов'язуючою. Автор також виокремив два важливих моменти подальшої боротьби проти польської окупації: наявність організації, яка б могла вільно завжди і всюди при обговоренні міжнародних справ нагадувати про «злочин віддання українських земель в неволю польської державності» і бути речником визвольної боротьби українського народу; необхідність проведення «усіма українськими землями», захопленими Польщею, узгодженої політики за своє визволення.

Обурення з приводу рішення Ради амбасадорів країн Антанти від 14 березня 1923 р. про перехід західноукраїнських земель «під суверенну владу Польщі» висловив автор під криптонімом А. А. у публікації «Міжнародня нікчемність і наше завдання» (ч. 3) і закликав позбутися ілюзій, об'єднати зусилля та зміцнювати моральну силу для подальшої боротьби за визволення українського народу.

А. Жук у статті «Проблема Галицько-Волинської Держави» (ч. 1) констатував, що передвоєнний поділ українських земель між Заходом і Сходом залишився й надалі, тільки замість двох чужих держав, у межах яких знаходилися українські території перед Першою світовою війною, їх тепер чотири. «Збирання» всіх українських земель в одну соборну самостійну українську державу він пропонував розпочати із здобуття й утвердження державності на західних українських теренах, оскільки бачив там для цього відповідні можливості як внутрішнього, так і міжнародного характеру.

У публікації «До історії української політичної думки перед світовою війною» (ч. 2, 3) цього ж автора подано огляд українських національних політичних рухів напередодні Першої світової війни

та акцентовано, що практична політика повинна враховувати реальну ситуацію. А цю ситуацію А. Жук бачив такою: українському народу бракує національної свідомості, української інтелігенції є дуже мало. Виходячи із зазначених обставин, автор не вірив у можливість осягнення українством власної державності в найближчому майбутньому, однак вважав за необхідне розвивати українську суспільну думку в цьому напрямі. Не надаючи особливого значення тому, в якій концепції прийняти постулат власної державності, в існуючій ситуації схилився швидше до орієнтації на Австрію, оскільки, на його переконання, українці в цій державі мають більше можливостей для розвитку, ніж у Росії.

І. О. Бочковський у статті «До проблеми української нації» (ч. 3) розкритикував псевдонауковий поділ народів на «історичні» та «неісторичні». Він вважав, що існують різні зовнішні і внутрішні обставини й умови, які прискорюють чи сповільнюють процес розвитку нації, її культурний поступ, державно-політичну реалізацію. Аналізуючи проблеми української нації, автор виокремив певні моменти об'єктивного характеру (географічне положення, історичний розвиток, соціальна організація) та впливаючі з них суб'єктивні фактори (психонаціональний диморфізм; слабкий розвиток національного інстинкту — масової національної свідомості; мікроперсональний егоцентризм («Aut Caesar, aut nihil» — «Пан або пропав»), що обумовлюють становлення національного організму. Акцентовано також таку негативну спадщину історичного розвитку України, коли другорядні суспільні структури, як, наприклад, політичні партії чи певні суспільні групи, прагнуть підпорядкувати своїм локальним інтересам загальнонаціональні та державні справи. Підсумовуючи, І. О. Бочковський робить висновок, що державна самостійність не може бути певною і тривкою «поки нація внутрішньо не стане зовсім самостійною (тут і далі — виділення автора. — Х. Х.)».

Історію української політичної еміграції нового часу, її роль та вплив на суспільне життя, а також діяльність придніпрянських емігрантів під час Першої світової війни висвітлив І. Німчук у публікаціях «Українська політична еміграція до світової війни» (ч. 1), «Українська політична еміграція у Відні в часі світової війни. Придніпрянська еміграція» (ч. 2).

Темі еміграції присвячена і стаття Я. Яреми «На роздоріжжі» (ч. 1). Автор звернув увагу, що у важкій боротьбі окремих народів за своє природне право на самостійне життя еміграція була постійним неминучим явищем, в якому зосереджувалася і певною мірою продовжувалася боротьба, ситуативно програна на рідній землі. Однак усяка масова ідейна еміграція, відзначив він, неминуче має і негативні моменти, причини яких містяться у самій природі цього явища. Ці негативні прояви, наголосив Я. Ярема, психологічно є цілком природні та зрозумілі, небезпечними вони стають щойно тоді, коли захоплюють «і духове ядро еміграції», знищуючи її здорові та творчі зусилля, і призводять до занепаду самої ідеї.

Вважаючи національно-визвольну боротьбу поневоленних народів одним із найважливіших проявів історичного розвитку людства у XIX — перших десятиліттях XX ст., І. О. Бочковський у публікації «У справі методики національно-визвольної боротьби» (ч. 1) висловив думку, що «вселюдська культура загалом» «є в останній інстанції лише свого роду інтегралом національно-культурних надбань окремих народів у їх загальному підсумку». Як епіграфи до статті автор використав цитати з монографії про чеське національне відродження «Česká otázka» («Чеське питання») Т. Г. Масарика: «Анальогія з іншими народами завжди буває добрим провідником: бо люде в певній добі і при однакових обставинах бувають досить подібними, більше ніж як на перший погляд видається...»; «Окруження і природа все ще сильно ділають на людину й на народи, тому досліджування цих впливів принаймні подекуди потрафить вирішити чимало справ, що начеб-то є національними»; «Про народи загалом і про свій власний зокрема можна думати безсторонно й не треба боготворити його»; «Проти впливів чужого духа нема іншого засобу, як протиставити впливи свого духа...». Наведені цитати є витягами з методичних правил Масарика, якими він керувався при дослідженні національних питань.

Розглядаючи загальні закономірності національно-визвольних рухів, І. О. Бочковський звернув увагу, що зовнішні форми і прояви національного відродження у конкретних ситуаціях не завжди гармонійно поєднуються з його внутрішньою силою і в багатьох випадках поневоленим народам, які визволилися, доведеться здійснити ґрунтовну внутрішню національну реорганізацію. Це завдання,

відзначив він, вимагатиме «цупкої» та енергійної праці переважно у двох напрямках: культурному — з метою творення і кристалізації власної національно-культурної індивідуальності, та економічному — з метою «повного й максимального» господарського розвитку.

У статті «До характеристики методики й техніки чеського національно-відродного руху» (ч. 2) І. О. Бочковський проаналізував технічні і тактичні засоби боротьби чеського народу за своє визволення, наголосивши, що чехи винайшли й випробували чимало найдоцільніших засобів і форм, які можуть використовуватися й іншими народами, зрозуміло, з індивідуальним коригуванням відповідно до місцевих відносин і вимог. Найбільш характерним для чехів він уважав виховання та поширення національної свідомості — цієї необхідної умови кожного «національно-відродного» руху — шляхом систематичної і докладної «дрібноі праці». Зокрема, І. О. Бочковський звернув увагу на «каменярьську» діяльність Т. Г. Масарика, його філософський світоглядний реалізм, спрямований проти «сутоісторичного романтизму», однобокого історизму. Чеський реалізм як світогляд і метод політичної праці представлено школою суспільного думання, що базується на «категоричнім імперативі розуму й волі», а не спекулює виключно на емоційно-еруптивних інстинктах та силах широких (здебільшого «безпросвітно темних») народних мас. Історично-логічним завершенням систематичної планомірної і доцільної праці (головними елементами якої були фізичний, інтелектуальний та моральний розвиток особистості, соціальність і демократизм, «захисно-національна діяльність»), опертої на власні сили, стало утворення 28 жовтня 1918 р. Чехословацької держави.

Чудовим зразком «національно-визвольної техніки» — своєрідного використання для цієї мети рідного письменства — І. О. Бочковський вважав збірку поетичних за настроєм замальовок фінського письменника Юхані Ахо «Галузка ялівця» («Katajainen kansani»), написаних 1899 р., коли московський царизм розпочав безоглядну кампанію на поступову ліквідацію автономії Фінляндії. Деякі оповідання цієї збірки у перекладі М. С. опубліковано у часописі під заголовком «З циклу “Галузка ялівця”» (ч. 1, 2). Алегоричні малюнки в прозі Юхані Ахо можуть слугувати класичним взірцем глибокого патріотизму і любові до рідного краю: «Усе, правда, невеличке, але

воно наше і зроблено нашою працею. Мов яловець ми держимось рідного ґрунту обома руками, та й навіть зубами. Той, хто хтівби відірвати нас відтіля, мавби в руці лише стовбур, а коріння осталисьби в землі й пустили нові всходи» (Ч. 1. — С. 42).

Геніальному українському поетові-публіцисту Т. Шевченку присвячено публікацію «1861—1923» (ч. 2) за підписом Я. Я.

Діяльність організації, яка боролася з ворогами «ірландської справи», висвітлює фрагмент із книги К. Туми «Поневолений нарід» (1882), надрукований п. н. «Ірландське товариство “Люнатиків”» (ч. 3) у перекладі Л. К.

Публікація Ф. Совкупа «Людина посвяти і праці для ідеї визволення» (ч. 3), що є передруком у перекладі Л. К. основної частини статті «Трагедія Ал. Рашіна»* із вечірнього видання празького соціал-демократичного часопису «Право Ліду» («Pravo Lidu»), знайомить із особою першого міністра фінансів Чехословаччини Альоїса Рашіна (Alois Rašín). Життя і діяльність чеського політика, на думку автора, заслуговує уваги всіх поневолених народів для успішного завершення своєї визвольної боротьби.

Під заголовком «Про самоздійснення шляхом діяльності» (ч. 2) вміщено уривки з книги індійського письменника та мислителя Рабіндраната Тагора (Rabindranath Tagore) «Sadhana: the realisation of life» («Садхана: мистецтво життя») у перекладі з німецької мови Я. Яреми. Твір є збіркою есе, присвячених індійській культурі, релігії, філософії, і передає зміст лекцій, прочитаних Р. Тагором у Гарвардському університеті 1913 р. Викладені автором міркування мають світоглядне спрямування і наповнені загальнолюдським смислом, тож, безперечно, такі знання необхідні для нації, яка прагне будувати свою державу. Зокрема, письменник звертає увагу на те, що у світі наявна велика кількість протилежностей, наприклад доцентрова і відцентрова сила, притягання і відштовхування, однак вони діють у безумовній згоді, злагоджено, хоча й у протилежних напрямках. Між ними існує гармонійний зв'язок як неперервна послідовність відношень, тому ці протилежності привносять у світ гармонію, не порушуючи ладу.

---

* Стаття написана з приводу трагічної смерті Альоїса Рашіна внаслідок замаху, здійсненого 5 лютого 1923 р. 19-річним лівим анархістом Йозефом Шоупалом.

Є багато людей, наголошує Р. Тагор, які вважають, що закон чи обов'язок протилежний радості життя, і помилково захоплюються радістю беззаконня. Так само є багато таких, які думають, що праця, оскільки вона належить до царини матерії, протилежна свободі, бо обмежує волю людського духу. Однак слід розуміти, зазначає автор, що так само, як радість виявляється в законі, так і душа знаходить свободу в діяльності. Життя і діяльність нероздільні: щоб жити — необхідно працювати, щоб працювати — необхідно жити.

Аналогічно, розмірковує письменник, людина не може жити лише своїми внутрішніми потребами, вона завжди потребує зовнішніх об'єктів не тільки для того, щоб жити своє внутрішнє єство, а й для того, щоб знаходити для нього практичне застосування, — не лише отримувати, а й віддавати.

Істина життя полягає у відповідності зовнішньої діяльності внутрішньому змісту.

Порівнюючи західну і східну (індійську) цивілізації, Р. Тагор відзначив, що на Заході людина головну увагу приділяє зовнішньому світові, світові «простірної розтяжності» і не хоче мати справу зі світом внутрішньої свідомості, який є світом здійснення. Діяльність її спрямована переважно на розширення просторової сфери свого впливу, збільшення поля застосування своєї влади. Ці люди, упоєні величчю і міццю, здається, хочуть усе живосилом загарбати і перемогти. Вони бажають володіти всім і завжди, ніколи й нікому не поступатися владою. Вони прагнуть лише працювати і бути активними, а не просто бути.

«В нашому (індійському) краю», підкреслив письменник, небезпека криється у протилежному. Тут надається перевага внутрішньому світові, людина хоче пізнати себе, досягти досконалості поза життям та розвитком навколишнього світу.

Однак істина полягає в тому, що у реальному житті внутрішнє і зовнішнє, матеріальне і духовне, свобода і обов'язок, праця і свобода нероздільні. Вони існують одночасно і мають гармонійно поєднуватися. Р. Тагор переконаний, що визволена з ярма самолюбного «я» людина радо бере на себе обов'язки, бо в них вона має можливість проявити невичерпну енергію творення шляхом діяльності, яка ґрунтується на законах моралі.

Під заголовком «Джюсеппе Мацціні» (ч. 2, 3) у часописі вміщено текст «Переднього Слова» Петра Карманського, написаний

у червні 1921 р. до його ж перекладу книги Джузеппе Мацціні (Giuseppe Mazzini) «Обовязки людини». Підвівши підсумки «боротьби й будівництва власної держави», П. Карманський аналізує шлях до незалежності інших країн, зокрема Італії, і наголошує, що спочатку треба підготувати «загал», виховати його до боротьби із зовнішнім, а також із внутрішнім ворогом, який може бути небезпечнішим від зовнішнього ворога. Принагідно автор виділяє деякі перлини духовної «скарбниці воскресаючої Італії» (ідеї творців італійської нації), які й українцям варто засвоїти. Наприклад, Чезаре Бальбо у творі «Надії Італії» відзначив дві вимоги національної незалежності — одностайність і чесність. Чесність він уважав основою «кожної доброї управи для незалежних народів, основою незалежності для залежних», а також розрізняв два способи застосування чесності: публічний і приватний та бачив тільки два шляхи здійснення національних сподівань — або виборювати спочатку незалежність, щоб від неї перейти до моральності, або здобувати спочатку чесність, щоби дійти до незалежності. Массімо Д'Ацеліо (Massimo D'Azeglio) у книзі «Останні дії Романії» звернув увагу на те, що великі зміни в «конструкціях» держав, які намагаються здобути свободу, не відбуваються раптово, а є тривалим процесом, що вимагає як фізичної, так і моральної, громадянської, відваги — відкрито, публічно, усіма засобами, при будь-якій можливості протестувати проти несправедливості. Вінченцо Джьоберті (Vincenzo Gioberti) у книзі «Моральний і політичний примат Італійців» висловив думку про те, що найбільше деморалізують суспільність панівні верстви: «Купецька жадоба, надмірна амбіція, надуживання багатства і значіння, легкість і поверховність обичаїв, неробство, підступ, забобони, безбожність і інші хиби народів, а через те колотнечі, війни, заворушення, революції, занепад і руїна держав, котрі неминучо йдуть за тими погубними звичками, є головно ділом голов націй» (Ч. 2. — С. 58).

У публікації П. Карманський розкриває погляди духовного батька італійського відродження Дж. Мацціні, який боровся за «ренесанс» «італійської душі», проти тиранії «чужинецької» і «домашньої», і радить українцям як нації їх засвоїти і зробити «політичними догмами». Зокрема, Дж. Мацціні вважав, що у суспільстві необхідно виховувати почуття обов'язку, який не тільки дає право на

особисте щастя, а й змушує шанувати права інших, прагнути щастя збірного, щастя нації, усього людства. «Треба переконати людей, що вони сини одного Бога, мають бути тут на землі виконавцями одного закону», що боротьба з «неправдою і блудом на користь їхніх братів, де-б то не було» (Ч. 2. — С. 62—63) має стати не тільки правом, а й обов'язком впродовж усього життя. Однак, щоби суспільство зрозуміло свій обов'язок, воно, на думку Мацціні, мусить мати віру у спільну мету та спільний обов'язок, яка ґрунтується на ідеї рівності всіх людей, «синів одного Бога». Він вважав, що віра робить людей рівними і дає їм однакові права. Бажаючи зробити життя «більш гармонійним, більш діяльним, більш розвиненим» (Ч. 3. — С. 40) та виходячи з того, що народи й «окремі одиниці» є членами однієї спільноти — людства, Мацціні визначив обов'язки щодо людства, нації («батьківщини духу»), сім'ї («батьківщини серця») та окремої особи («нас самих»). Засобами для досягнення «ідеалу горожанина вільного, морального й усуспільненого» він уважав виховання та освіти, акцентувавши різницю між цими поняттями: виховання «звертається» до моральних здібностей людини, освіта — до розумових.

П. Карманський звертає увагу на той факт, що виконання людьми своїх громадянських обов'язків передбачає наявність відповідних життєвих обставин, тобто економічних умов, які б забезпечили їм можливість бути громадянами, «щоб вони менше мусіли працювати, а більше могли заробляти» (Ч. 3. — С. 45). Беручи за економічну основу «людського товариства» працю, за основу власності — плоди праці, Мацціні пропонував встановити такий взаємозв'язок «між працею робітників і працею суспільства», який би збалансував пропозицію і попит «без різниці кляс, без тиранської переваги одного з елементів праці над другим, усіх синів тої самої матери Батьківщини» (Ч. 3. — С. 46).

Матеріали часопису висвітлювали також життя і проблеми українських студентів. Підсумкам Всеслов'янського студентського конгресу, який проходив у Празі 16—22 грудня 1922 р. з метою налагодження культурних і професійних взаємин студентства слов'янських народів, присвячено статтю І. П. «З приводу студентського всеславянського зїзду в Празі» (ч. 1). У ній автор, зокрема, наголосив, що будь-яка співпраця щодо взаємного зближення і по-

розуміння можлива лише тоді, коли зникне поділ слов'ян на переможців і переможених, «першорядних і другорядних», державних і недержавних, сильніших і слабших.

Характеризуючи життя українських студентів у Чехословаччині, Всеволод Верховинський у публікації «Українське студентство на еміграції в Ч.С.Р.» (ч. 1) наголосив на продиктованих часом завданнях з організації українського суспільного життя — енергійно творити «власну силу», «нові культурні, політичні та економічні цінності». Для цього потрібна цілеспрямована безперервна праця, розрахована не на місяці, а на роки, ведена не лише «писаним і живим» словом, а й ділом.

Автор висловив сподівання, що, живучи й навчаючись на Заході, між народами «багато культурнішими від наших сусідів», молоді люди повернуться з еміграції всебічно освіченими «українцями-європейцями» з новими засобами для творчої праці, спрямованої на досягнення самостійності, поліпшення матеріального і духовного стану українського народу.

У публікації «Свято 22. січня й українська еміграція» М. Лозинський ствердив «гірку», сумну і дуже небезпечну для української державної думки дійсність, яка полягає в невідповідності між словами і вчинками. Заявляючи про намір будувати єдину українську державу, поділена на групи українська еміграція не може домовитися про відзначення спільних історичних подій.

Про діяльність політичних і громадських організацій в еміграції інформують матеріали: «Комітет оборони західних українських земель»; Антін Дівнич «Комітет допомоги українським збігцям в Ужгороді» (ч. 1); А. В. «Українська Парляментарна Репрезентація у варшавським соймі»; «В справі порішення державного становища західних українських земель» (ч. 2).

Під рубрикою «Шляхами української емігрантської думки» подано огляд окремих статей української суспільно-політичної тематики, надрукованих у двотижневику «Нова Україна» (Прага), календарі-альманаху «Дніпро» (Львів), часописах «Український Студент» (Прага), «Наш Стяг» (Відень) (ч. 1); місячнику «Нова Україна» (Прага—Берлін), часописах «Літературно-Науковий Вістник» (Львів?), «Український Скиталець» (Відень?), «Український Козак» (Мюнхен?) (ч. 2); журналі «Трибуна України» (Варшава) (ч. 3).

Під рубрикою «Українські огнища освіти за кордоном» (ч. 1) вміщено інформацію про українські освітні заклади — Український вільний університет у Празі та Українську господарську академію у Подебрадах.

Із культурним життям українських емігрантів ознайомлювала рубрика «З мистецького руху на еміграції» (ч. 1), у якій подано відомості про діяльність «Українського Академічного Хору», піаністки Любки Колесси, віолончеліста Богдана Бережницького. Рубрика «З українського життя за кордоном» (ч. 2, 3) інформувала про громадське життя української еміграції, зокрема студентства, у Відні, Берліні (ч. 2), Празі, Данцігу (тепер — м. Гданськ) (ч. 3).

Анотації книг та статей національно-визвольної тематики, написаних українською, а також чеською, німецькою, французькою мовами, вміщено у рубриці «Зпоміж книжок, брошур і журналів» (ч. 1—3).

Під рубрикою «Бібліографія» (ч. 3) надруковано рецензії на видану у Празі 1919 р. брошуру «Na pomoc Dohodě. Tajná činnost několika českých vlastenců za válku» («На поміч Антанті. Тайна діяльність кількох чеських патріотів підчас війни»), написану на основі спогадів чеського сокільського діяча Людвіка Отченашка (Ludvík Ošepášek), та на перше число двотижневика «Заграва», де журнал «Визволення» характеризується як «кривий, сліпий і горбатий гермафродит» (Заграва. — 1923. — Ч. 1. — С. 15).

Про нові книги, що побачили світ у віденському видавництві «Чайка», інформувала рубрика «Надіслані книжки» (ч. 2). У ч. 3 подано рекламу двотижневика «Український Скиталець» (Відень) та укладеного А. Крушельницьким «Українського Альманаху».

Художню літературу на сторінках журналу представляли патріотичні вірші О. Грицяя «До визволення!», «Україні», П. Стаха (справж. С. Черкасенко) «Єдиний шлях», В. Пачовського «Перегін за Збруч», П. Карманського «Не камянійте на могилах...», О. Олеса «Марія Заньковецька», Чмелика (справж. О. Бабій) «Вирішили», філософсько-патріотична лірика Марка Далекого (справж. В. Пачовський) «З “Блакитної Книги”». Історичні події висвітлювали публікації «Четвертий Універсал» (автор — А. П-ий) та «Упадок Львова» (фрагмент роману «Дужим помахом крил» А. Крушельницького, присвяченого визвольним змаганням українського народу 1918—1920 рр.).

Підсумовуючи, можемо констатувати, що автори місячника «Визволення», аналізуючи суспільно-політичну ситуацію в Європі, місце і роль української нації у світовому співтоваристві, ознайомлюючи із закономірностями та особливостями національно-визвольної боротьби, культурою інших народів, інформуючи про громадське і політичне життя української еміграції, у своїх публікаціях шукали шляхи вирішення українського національного питання як необхідної складової процесу вдосконалення суспільних взаємин задля мирного співіснування людських спільнот незалежно від расових, національних, релігійних, ментальних, культурних, гендерних, вікових й інших відмінностей та особливостей. І ці особливості та відмінності, які у конкретних ситуаціях чи певні періоди можуть набувати форми протилежностей, не повинні слугувати приводом для взаємопоборювання і взаємознищення. Вони мають гармонійно поєднуватися, доповнюючи, збагачуючи і зрівноважуючи одна одну.

Спроектвавши висвітлені у часописі загальні закономірності національно-визвольної боротьби на сьогоднішній день, можна зробити висновок, що, проголосивши 1991 р. свою соборну державу *de jure*, українці не здобули свободи внутрішньої, не провели внутрішніх глибинних перетворень як у культурній, так і в економічній сферах. Мислення, ментальність та національний дух певної частини українського народу (зокрема із середовища політичної еліти) значною мірою залишилися «паралізовані» політичним та соціальним гнобленням. Люди не навчилися бути вільними «в своїй основі», «в своїх думках і у вживанні слів», надалі виконуючи роль «плебейських козачків у рідному краю» [4].

Безперечно, певний негативний вплив на ситуацію мали також зовнішні фактори, як-от суперечності між демократично-правовою і тоталітарною системами світосприйняття, різне світоглядне розуміння поступу політичними елітами, безпосереднє територіальне сусідство з агресором, потужна інформаційно-пропагандистська війна.

Сьогодні черговий раз, уже на власному досвіді, можемо переконатися, яку загрозу для людства несе особа, залежна від своєї внутрішньої нереалізованості, не здатна вирішити власних особистісних проблем, якщо вона при цьому займає високе владне становище і від її дій залежать життя і долі мільйонів людей.

Тож, якщо прагнемо будувати громадянське суспільство, маємо засвоїти: знати правду є не тільки правом, а й обов'язком громадянина; реальні порозуміння і співпраця між країнами, народами та окремими людьми можливі лише тоді, коли вони взаємно відмовляться від поділу на своїх і чужих, «старших» і «молодших», переможців і переможених, сильніших і слабших, великих і малих тощо.

1. Енциклопедія Українознавства [Електронний ресурс]. — Т. 1. — Режим доступу: <http://izbornyk.org.ua/encycl/euii022.htm>.
2. *Костів К.* Еміграція, друга світова війна й роки після неї / К. Костів // Животко А. Історія української преси / Аркадій Животко. — Мюнхен, 1989—90. — С. 297—298.
3. Наша програма // Визволення. — 1923. — Ч. 1.
4. *Петриненко Т.* «Я професійний раб» [Електронний ресурс] / Тарас Петриненко. — Режим доступу: <http://www.pisni.org.ua/songs/370766.html>.

Ориця Вей

«MIESIĘCZNIK GALICYJSKIEGO TOWARZYSTWA OCHRONY ZWIERZĄT» (ЛЬВІВ, 1876—1915 pp.) ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ІСТОРІЇ ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТКУ ПРИРОДООХОРОННОГО РУХУ В ГАЛИЧИНІ

Досліджено публікації часопису «Miesięcznik Galicyjskiego Towarzystwa Ochrony Zwierząt» («Місячник Галицького товариства охорони тварин»), який висвітлював становлення і розвиток природоохоронного руху в Галичині.

Ключові слова: *ініціативна періодика, Галичина, історія природоохоронного руху, гуманне ставлення, тварини.*

Исследовано публикации журнала «Miesięcznik Galicyjskiego Towarzystwa Ochrony Zwierząt» («Ежемесячник Галицкого общества охраны животных»), который освещал становление и развитие природоохоронного движения в Галичине.

Ключевые слова: *иностранная периодика, Галичина, история природоохоронного движения, гуманное отношение, животные.*

The publications of the periodical «Miesięcznik Galicyjskiego Towarzystwa Ochrony Zwierząt» («The Monthly of the Galician Society of Animal Protection»), which covered formation and development of the environment protection in Galicia, have been studied.